

การรับรู้เรื่องเมืองตะนาวศรีในประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย
เกี่ยวกับสมัยอยุธยา¹

Perception of Tenasserim in Thai Historiography about
the Ayutthaya Period¹

วรพจน์ วิเศษศิริ^{2*} และวสิน ปัญญาบุตรกุล³

Worapot Visedsiri^{2*} and Wasin Panyavuttakul³

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของปริญญาานิพนธ์ เรื่อง การสร้างอัตลักษณ์ความเป็นไทยของคนไทยพลัดถิ่นบ้านสิงขร มณฑลตะนาวศรี สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ระดับปริญญาเอก สาขาสาขาวิชาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร พิษณุโลก

² คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร พิษณุโลก 65000

¹ This article is part of the thesis on the Creating Thai identity of The Thai displaced people, Ban Singkhon , Tanintharyi Territory of the Republic of the Union of Myanmar. PhD level Department of Southeast Asian Studies Department of History Faculty of Social Sciences Naresuan University Phitsanulok

² Faculty of Social Sciences, Naresuan University, Phitsanulok, 65000, Thailand

* Corresponding author: E-mail address: baba_birdram@hotmail.com

(Received: April 11, 2022; Revised: October 4, 2022; Accepted: October 20, 2022)

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษาเกี่ยวกับการรับรู้เรื่องเมืองตะนาวศรีในประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยเกี่ยวกับสมัยอยุธยา โดยเริ่มจากการสำรวจภาพรวมของประวัติศาสตร์เมืองตะนาวศรีในประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยที่เกี่ยวข้องกับสมัยอยุธยา ทั้งเอกสารร่วมสมัยจนถึงงานวิชาการต่างๆ ทั้งงานวิจัย หนังสือ และบทความ ผลการศึกษาพบว่า การรับรู้เรื่องเมืองตะนาวศรีในประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยเกี่ยวกับสมัยอยุธยา แบ่งได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ 1. การรับรู้ประวัติศาสตร์เมืองตะนาวศรีในมิติเชิงพื้นที่ 2. การรับรู้ประวัติศาสตร์เมืองตะนาวศรีในมิติการเมือง และ 3. การรับรู้เรื่องเมืองตะนาวศรีในมิติวรรณกรรม งานเขียนส่วนมากนำเสนอเมืองตะนาวศรีในฐานะที่เป็นเมืองการค้าสำคัญทางด้านตะวันตกของกรุงศรีอยุธยา

คำสำคัญ: เมืองตะนาวศรี สมัยอยุธยา ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย

Abstract

This article explores the perception of Tenasserim in Thai historiography about the Ayutthaya period. It starts with an overview of the history of Tenasserim in Thailand, historiography related to the Ayutthaya period from contemporary documents to various academic works, including research, books and articles. Perception of Tenasserim in Thai historiography about the Ayutthaya period can be divided into 3 main groups: 1. perception of Tenasserim's history in spatial dimensions, 2. perception of Tenasserim's history in political dimensions, and 3. perception of Tenasserim in literary dimensions. Much of the writing presents Tanintharyi as an important trading city in the western part of Ayutthaya.

Keywords: Tenasserim, Ayutthaya period, Thai Historiography

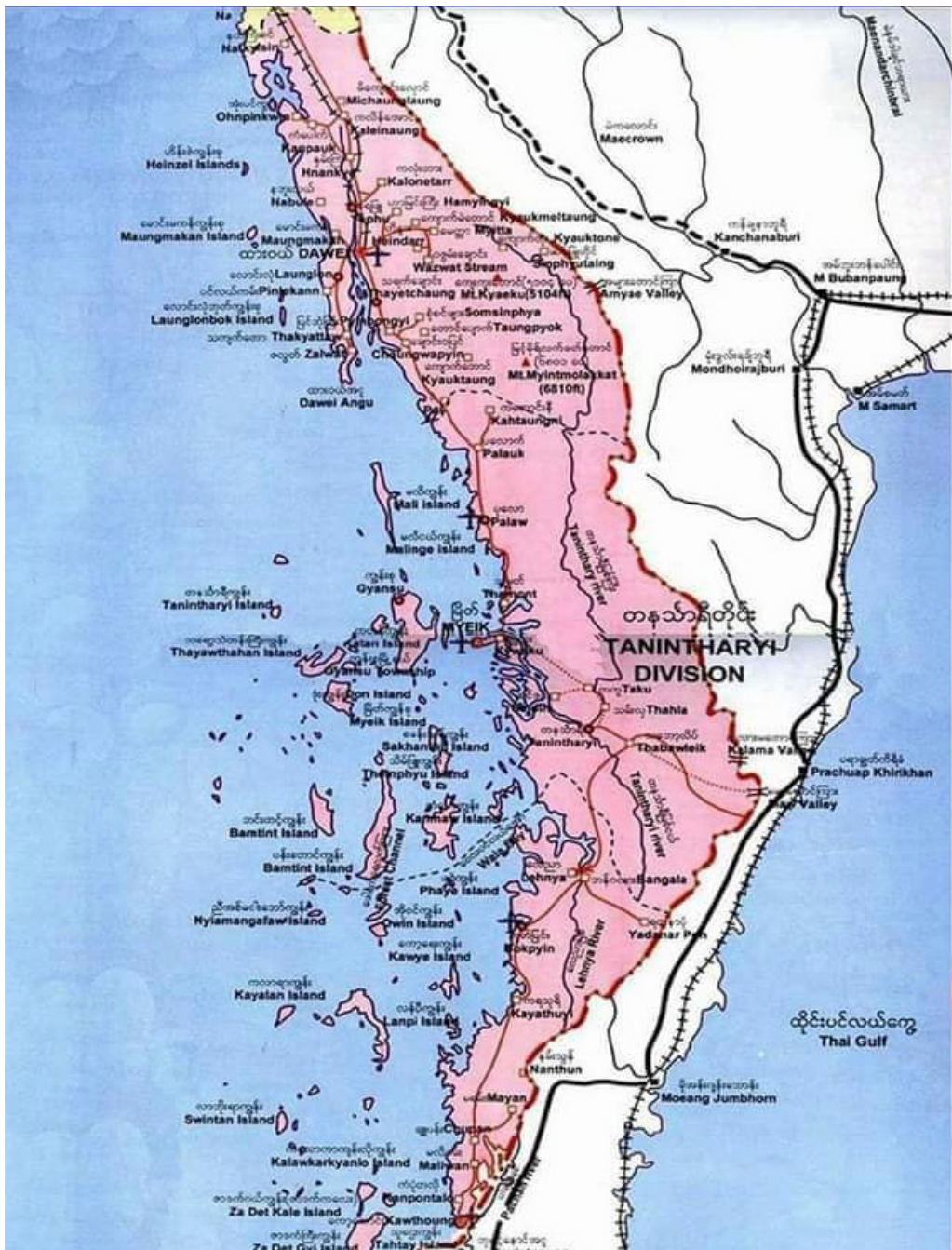

Figure 1 Where Tanintharyi Province is located in the southernmost area of the Republic of the Union of Myanmar.

ที่มา: wikipedia. [1]

บทนำ

เมืองตะนาวศรีในปัจจุบันอยู่ในมณฑลตะนาวศรี ซึ่งเป็นมณฑลหนึ่งทางภาคใต้ของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาหรือประเทศพม่า มณฑลตะนาวศรีมีพื้นที่ทั้งหมด 43,328 ตารางกิโลเมตร ประชากร 1,713,447 คน (UNHCR, 2014) ซึ่งมณฑลตะนาวศรีมีพรมแดนติดกับพื้นที่ต่าง ๆ ได้แก่ ทางทิศเหนือเป็นรัฐมอญ ทางทิศตะวันออกติดกับทะเลอันดามัน ทางทิศตะวันตกของมณฑลของถึงทางทิศใต้สุดติดฝั่งประเทศไทยในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ระนองและชุมพร [2]

ในอดีตมณฑลตะนาวศรีมีความสำคัญอย่างมากในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เนื่องจากภายในภูมิภาคนี้มีการติดต่อค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างกันที่เชื่อมกันระหว่างดินแดนฝั่งตะวันตกและตะวันออกอย่างต่อเนื่องตั้งแต่สมัยโบราณ ยาวนานนับพันปี โดยการค้ากับภายนอกภูมิภาคนี้มีมายาวนาน จนถึงช่วงเวลาที่แอนโทนี รีด เรียกว่า “ยุคการค้า” ในพุทธศตวรรษที่ 20 – 24 เมืองการค้าสำคัญในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีหลายแห่ง เช่น พนมเปญ ฮอยอัน อยุธยา มะริด ตะนาวศรี เป็นต้น พ่อค้าที่เดินทางเข้ามาทำการค้าดินแดนนี้ส่วนใหญ่จะมาจากดินแดนฝั่งตะวันตกที่มาจากมหาสมุทรอินเดีย เช่น อินเดีย ลังกา เปอร์เซีย และชาวอาหรับ [3] เมืองตะนาวศรีจึงปรากฏชื่อในฐานะเมืองทำการค้าตามหลักฐานที่ปรากฏไปข้างต้น

อยุธยากับเมืองตะนาวศรีมีความสัมพันธ์ทางการค้าซึ่งความสัมพันธ์ไปในลักษณะการใช้นโยบายต่าง ๆ ของพระมหากษัตริย์อยุธยา และบริบทต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดเปลี่ยนแปลงทั้ง การเมืองและเศรษฐกิจในแต่ละยุคสมัย ซึ่งบริบทเหล่านี้เป็นปัจจัยหลักในการกำหนดความสำคัญของเมืองตะนาวศรีต่ออยุธยา ดังนั้นลักษณะความสัมพันธ์ของอยุธยากับเมืองตะนาวศรีจึงปรับเปลี่ยนเพิ่มลดความสำคัญไปตามแต่ละบริบท พระมหากษัตริย์อยุธยาเป็นผู้ใช้นโยบายทางการเมืองต่อเมืองตะนาวศรีให้สอดคล้องกับบริบททางการเมืองด้วยเหตุนี้เมืองตะนาวศรีจึงมีทั้งช่วงเวลาที่มีความสัมพันธ์ทางการค้าในฐานะเมืองท่าด้านตะวันตกที่สำคัญของอยุธยา และในบางช่วงเวลาก็เป็นเพียงหัวเมืองของอยุธยาเท่านั้น แต่ถึงกระนั้น เมืองตะนาวศรีก็ยังคงเป็นเมืองสำคัญที่เชื่อมอยุธยาเข้ากับทะเลอ่าวเบงกอลเสมอมาจนอยุธยาล่มสลายใน พ.ศ. 2310 [4]

จากประวัติศาสตร์เกี่ยวกับเมืองตะนาวศรีนั้นจะเห็นได้ว่าเป็นเมืองที่มีความสำคัญอย่างมากเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยสมัยอยุธยา ในฐานะที่เป็นเมืองที่มีความสำคัญทางด้านการค้าคู่กับเมืองอีกเมืองหนึ่งคือเมืองมะริด ทั้งสองเมืองนี้เป็นเมืองที่เอื้อต่อการค้าทางทะเลชายฝั่งด้านตะวันตกคือทางด้านอ่าวมะตะมะฝั่งอันดามันจนถึงมหาสมุทรอินเดีย เมืองตะนาวศรีจึงเป็นเมืองที่สำคัญในมิติประวัติศาสตร์ไทยสมัยอยุธยา

ดังนั้น เรื่องราวของเมืองตะนาวศรีจึงมีการรับรู้และเป็นที่รู้จักมาตั้งแต่ก่อนการสร้างเมืองจนถึงพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นการรับรู้เรื่องราวประวัติศาสตร์เมืองตะนาวศรีจึงมีหลากหลาย ผู้เขียนบทความจึงได้ศึกษาการรับรู้เรื่องเมืองตะนาวศรีในประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย โดยเฉพาะเมืองตะนาวศรีที่เกี่ยวกับในประวัติศาสตร์ไทยสมัยอยุธยา ที่เขียนในงานวิชาการประวัติศาสตร์ไทยมิติต่างๆ โดยเริ่มจากการสำรวจภาพรวมของประวัติศาสตร์เมืองตะนาวศรีในประวัติศาสตร์ไทย ทั้งจากเอกสารร่วมสมัยจนถึงงานวิชาการต่างๆ ทั้งงานวิจัย หนังสือ และบทความ ซึ่งจากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับการศึกษาการรับรู้เรื่องเมืองตะนาวศรีในประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยเกี่ยวกับสมัยอยุธยา พบว่ายังไม่มีใครศึกษาในลักษณะการรับรู้เรื่องเมืองตะนาวศรีในมิติการรวบรวมและจัดหมวดหมู่ในชุดประวัติศาสตร์ไทย

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาการรับรู้เรื่องเมืองตะนาวศรีในประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยเกี่ยวกับสมัยอยุธยาโดยเริ่มจากการสำรวจภาพรวมของประวัติศาสตร์เมืองตะนาวศรีภายในประวัติศาสตร์ไทยทั้งเอกสารร่วมสมัย จนถึงงานวิชาการต่าง ๆ ทั้งงานวิจัยหนังสือ และบทความต่าง ๆ

ระเบียบวิธีการวิจัย

ผู้เขียนศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Research) โดยค้นคว้าและศึกษาจากเอกสารชั้นต้น (Primary Sources) คือ เอกสารร่วมสมัยของอยุธยา รวมไปถึงเอกสารต่างชาติที่รับได้รับการแปลให้เป็นภาษาไทย เช่น จดหมายเหตุของลาลูแบร์ บันทึกของวันวลิต สำภาภษัตริย์สุไลมาน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีเอกสารชั้นรอง (Secondary Sources) ได้แก่ งานวิจัยต่าง ๆ หนังสือ บทความวิทยานิพนธ์ โดยใช้การอธิบายเป็นลักษณะพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description)

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้เขียนศึกษางานเขียนที่เกี่ยวข้องกับเมืองตะนาวศรีในประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยเกี่ยวกับสมัยอยุธยาแล้วพบว่ายังไม่มีใครศึกษาในประเด็นเรื่องการรับรู้เรื่องเกี่ยวกับเมืองตะนาวศรีในมิติการศึกษาในลักษณะที่เป็นการศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ แต่มีงานศึกษาที่เป็นตัวอย่างเพื่อเป็นแนวทางของการศึกษาประวัติศาสตร์ของเมืองในมิติประวัติศาสตร์นิพนธ์ ได้แก่ งานเรื่องเมืองอุบลราชธานีในประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย พ.ศ. 2477 – 2530 ของ ธัญพงศ์ สารรัตน์ งานเขียนนี้ได้ศึกษาการปรากฏของ “เมืองอุบลราชธานี” ในประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยหลังช่วงการเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทในช่วง 2475 เป็นต้นมา และศึกษาจากบันทึกของคนในท้องถิ่นเมืองอุบลราชธานี [5] ดังนั้นผู้เขียนจึงใช้งานนี้เป็นงานตัวอย่างในการศึกษา

ผลการศึกษา

1. เมืองตะนาวศรีในบริบทประวัติศาสตร์ไทยสมัยอยุธยา

มณฑลตะนาวศรีเป็นมณฑลที่มีความสำคัญกับประเทศเมียนมาในปัจจุบัน แต่ในอดีตเมืองตะนาวศรีก็มีความสำคัญอย่างมากในประวัติศาสตร์ไทย มาตั้งแต่ก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยาและได้ทวีความสำคัญมากขึ้นโดยเฉพาะในสมัยอยุธยา จากความสำคัญทางการค้า ทำให้เมืองตะนาวศรีเป็นที่ต้องการของอยุธยา กับพม่าจึงเป็นเหตุทำให้เกิดสงครามระหว่างอยุธยากับพม่าหลายครั้ง [6]

เมืองตะนาวศรีมีความสำคัญมากในฐานะเมืองท่าของกรุงศรีอยุธยาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 21 หลังจากอยุธยาต้องสูญเสียอิทธิพลเหนือเมืองมะละกาไปในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 (พ.ศ. 2034 – 2072) และโปรตุเกสเข้ายึดเมืองมะละกาได้สำเร็จเมื่อ พ.ศ. 2054 ทำให้อยุธยาต้องพยายามหาเส้นทางทางการค้านานาชาติที่เชื่อมโยงกับเขตภาคพื้นทะเลด้านตะวันตกเส้นทางใหม่เพื่อเปิดโอกาสให้ชาวตะวันตกเข้ามาทำการค้ากับอยุธยาได้ โดยเห็นว่าเส้นทางจากเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรีสามารถเชื่อมโยงเข้ากับเครือข่ายคมนาคมและการค้าของอยุธยาได้หลายเส้นทาง ปัจจัยเหล่านี้ทำให้บรรดาเมืองท่าบริเวณอ่าวเบงกอลเติบโตขึ้นจนกลายเป็นเมืองท่าการค้านานาชาติที่มีความสำคัญตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 21 เป็นต้นมา

ด้วยที่ตั้งทางภูมิศาสตร์และเหตุผลจากการสูญเสียอิทธิพลของอยุธยาในเมืองมะละกาดังที่กล่าวมา เป็นปัจจัยที่มีผลต่อนโยบายของอยุธยาที่มีต่อเมืองตะนาวศรี ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 - 23 ที่ใกล้ชิดมากขึ้น เนื่องจากตะนาวศรีเป็นเมืองสำคัญทางการค้าบริเวณชายฝั่งทะเลด้านตะวันตก เป็นเส้นทางค้าขายของพ่อค้ามุสลิมอย่างชาวอาหรับ เปอร์เซีย และอินเดียที่เคยมีบทบาทต่อการค้านานาชาติในภูมิภาคนี้มายาวนาน และการเดินทางของชาวยุโรปที่เข้ามาถึงมหาสมุทรอินเดียในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 ทำให้มีการแลกเปลี่ยน นำเข้า และส่งออกสินค้าภายในอาณาจักรอยุธยา [7]

ความสำคัญทางการค้าทำให้เมืองท่าอย่างเมืองตะนาวศรีกลายเป็นชนวนสงครามระหว่างอยุธยากับพม่าหลายครั้ง เช่น กรณีพม่ายกทัพไปตีเมืองเชียงกรานซึ่งเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ทางตอนเหนือของเกาะตะมาเมื่อ พ.ศ. 2061 ส่งผลให้อาณาจักรอยุธยาสูญเสียอำนาจและอิทธิพลเหนือเมืองทวายแก่พม่า เป็นต้น และในที่สุดกรุงศรีอยุธยาต้องเสียดินแดนเมืองตะนาวศรีให้กับพม่าใน พ.ศ. 2112 โดยแรงผลักดันสำคัญสองประการที่มีผลทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับตะนาวศรีลดลง ได้แก่ การขยายตัวทางการค้าของอาณาจักรอยุธยาทางด้านฝั่งตะวันตกเริ่มลดลงเนื่องจากสงครามระหว่างสยามและพม่า อีกประการหนึ่ง คือการขยายอำนาจของราชวงศ์ต้องเข้ามาในกรุงศรีอยุธยาในสมัยพระเจ้าตะเบ็งชเวตี้ (พ.ศ. 2074 - 2093) จนมาถึงในสมัยของพระเจ้าบุเรงนอง (พ.ศ. 2094 - 2124) ทำให้ต้องเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 1 ใน พ.ศ. 2112 ทำให้ความสัมพันธ์ทางการค้าและการเมืองระหว่างอยุธยากับตะนาวศรีหยุดชะงัก สาเหตุสองประการดังกล่าวส่งผลกระทบต่ออยุธยาเป็นอย่างมากทั้งในด้านการเมืองและความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างประเทศที่มีตะนาวศรีเป็นเมืองท่าสำคัญ ทำให้ในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (ครองราชย์ พ.ศ. 2133 - 2148) อยุธยาดำเนินนโยบายการปกครองเพื่อดูแลควบคุมหัวเมืองในอำนาจให้รัดกุมยิ่งขึ้น โดยเฉพาะเมืองท่าต่าง ๆ ที่มีความสำคัญทางการค้าต่ออยุธยาซึ่งรวมไปถึงเมืองตะนาวศรีด้วย [8]

ในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช การค้าทางทะเลด้านตะวันตกของอ่าวเบงกอลจนถึงมหาสมุทรอินเดียได้รับการฟื้นฟูอีกครั้ง ซึ่งเป็นช่วงเวลาของการฟื้นฟูบูรณะราชอาณาจักรให้กลับมาเป็นปกติ หลังจากสูญเสียกำลังคน ทรัพย์สิน และดินแดนไปในสงครามเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 1 แม้การปกครองอาณาจักรของพระองค์จะเน้นด้านการทหารและการขยายพระราชอาณาเขต แต่การฟื้นฟูเศรษฐกิจก็มีความสำคัญมากเช่นกัน การยึดครองเมืองท่าอย่างมะริด และตะนาวศรี ให้กลับมาอยู่ในพระราชอำนาจได้อีกครั้งในสมัยนี้ช่วยให้สยามมีเส้นทางส่งออกสินค้าสู่ฝั่งทะเลด้านตะวันตก ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมเศรษฐกิจของอยุธยาให้ฟื้นตัว บันทึกของชาวฮอลันดาที่เขียนขึ้นใน พ.ศ. 2160 ตรงกับสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ. 2154 - 2171) กล่าวว่าพ่อค้าเมืองดาบูล (Dabul) ในอินเดียตะวันตกนำสินค้าจากชายฝั่งโคโรเมนเดลเข้ามาขายที่ตะนาวศรี ทั้งยังรับซื้อสินค้าพื้นเมือง ประกอบด้วย กายาน ยางไม้ ถ้วยขาม สินค้าหัตถกรรม ไม้ฟาง ไม้ชนิดต่าง ๆ ของสยาม รวมทั้งซื้อดีบุกจากตะนาวศรี [9]

ความเป็นเมืองท่าการค้าของเมืองตะนาวศรี มีความสำคัญมากขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (ครองราชย์ พ.ศ. 2199 - 2231) เนื่องจากมีชาวต่างชาติเข้ามาทำการติดต่อทางการทูตและค้าขายกับอยุธยาเป็นจำนวนมากเช่น บันทึกของชาวอิหร่านสะท้อนให้เห็นความสำคัญของเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรีกับการเข้ามาของชาวมุสลิมที่มาจากทางมหาสมุทรอินเดียเพื่อทำการค้าขายในสยามหรือชาวฝรั่งเศสที่เข้ามาในสยามครั้งแรกใน พ.ศ. 2205 โดยเดินทางผ่านเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรีเข้ามาในกรุงศรีอยุธยาและส่งราชทูตมาเข้าเฝ้าสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เพื่อขออนุญาตจัดตั้งสถานการค้าที่อยุธยา [10]

นอกจากนี้แล้วสมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้ปรับเปลี่ยนนโยบายปกครองเมืองตะนาวศรี โดยมีการแต่งตั้งเจ้าเมืองที่เป็นชาวต่างชาติเข้าไปปกครอง โดยเฉพาะพ่อค้ามุสลิมอย่างชาวอาหรับ เปอร์เซีย อินเดีย และกลุ่มชาวมุสลิมอินโด-อิหร่าน (พร้อมกับพระราชทานตำแหน่งเป็นออกพระศรีเนาวรัตน์ [11-12] ให้กับชาวต่างชาติที่เข้าไปปกครองเมืองทั้งสอง) จะเห็นได้ว่ากษัตริย์อยุธยาทรงพยายามปกครองเมืองตะนาวศรี รวมไปถึงเมืองท่าในเขตบริเวณอ่าวเบงกอลและทะเลฝั่งอันดามัน เพื่อคงผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจไว้ให้กับกรุงศรีอยุธยา

อย่างไรก็ตาม ในสมัยราชวงศ์บ้านพลูหลวง (พ.ศ. 2231 - 2310) เมืองมะริดและเมืองตะนาวศรีเริ่มลดความสำคัญในฐานะเมืองท่าของอยุธยาลง เนื่องด้วยปัจจัยหลายด้านเช่น ปัญหาการเมืองภายในที่สืบเนื่องมาจากในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชที่มีต่อกลุ่มชาติตะวันตก สงครามระหว่างพม่ากับสยามที่ยังคงมีอยู่ ประปราย รวมไปถึงการค้าของชาติตะวันตกที่ประสบความสำเร็จในการขยายเครือข่ายการค้าในมหาสมุทรอินเดีย ส่งผลให้เมืองท่าของอยุธยาในเขตอ่าวเบงกอลรวมไปถึงเมืองตะนาวศรี ถูกลดความสำคัญต่ออยุธยาในฐานะเมืองท่าการค้าลงไปจนกระทั่งเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ใน พ.ศ. 2310

2. ประวัติศาสตร์เมืองตะนาวศรีในประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย

การรับรู้ประวัติศาสตร์เมืองตะนาวศรีในประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยเป็นที่รับรู้กันมาโดยตลอด โดยเฉพาะการเขียนเรื่องเมืองตะนาวศรีในช่วงเวลาสมัยอยุธยา ซึ่งมักจะให้ความสำคัญของเมืองตะนาวศรีในเรื่องนโยบายทางการเมืองที่มีความสำคัญต่อการค้า บทความนี้ได้จำแนกประเภทงานเขียนของการรับรู้เมืองตะนาวศรีในประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยเกี่ยวกับสมัยอยุธยาได้ 3 กลุ่ม ได้แก่ 1. มิติเชิงพื้นที่ โดยจะกล่าวถึงภูมิศาสตร์ต่าง ๆ ของเมืองตะนาวศรีผ่านเอกสารชั้นต้น 2. มิติเชิงการเมือง โดยจะกล่าวถึงงานเขียนที่เกี่ยวกับการวิเคราะห์นโยบายทางการเมืองต่าง ๆ ที่มีผลต่อการจัดการเมืองตะนาวศรี และ 3. มิติเชิงวรรณกรรมซึ่งจะกล่าวถึงวรรณกรรมตำนาน รวมไปถึงนิทานพื้นบ้านที่เกี่ยวกับเมืองตะนาวศรี ซึ่งผลการศึกษามีดังนี้

2.1 การรับรู้ประวัติศาสตร์เมืองตะนาวศรีในมิติเชิงพื้นที่

ในมิติการรับรู้เมืองตะนาวศรีในมิติประวัติศาสตร์เชิงพื้นที่ในงานเขียนต่าง ๆ จะมีการกล่าวถึงเมืองตะนาวศรีควบคู่ไปกับเมืองมะริดด้วยเสมอ ซึ่งการกล่าวถึงเมืองตะนาวศรีในมิติประวัติศาสตร์เชิงพื้นที่นั้น มักจะมีการอธิบายถึงความสำคัญของเมืองในทางภูมิศาสตร์ว่า เมืองตะนาวศรีตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำตะนาวศรี มีอาณาเขตติดต่อที่หลากหลายคือทางเหนือติดต่อกับอาณาเขตของดินแดนมอญ ทางใต้ติดกับแม่น้ำกระและเกาะสองทางตะวันตกติดทะเลอันดามัน และทางตะวันออกมีอาณาเขตติดต่อกับสยามทางเทือกเขาตะนาวศรี มีการสันนิษฐานว่าชาวสยามเป็นผู้สร้างเมืองดังกล่าวขึ้นก่อน พ.ศ. 1916 เมืองตะนาวศรีในอดีตคือศูนย์กลางทางการค้าที่สำคัญ จึงไม่แปลกที่การยึดครองเมืองตะนาวศรีและผลประโยชน์ที่ได้รับจะทำให้ตะนาวศรีกลายเป็นสาเหตุหนึ่งของสงครามไทยกับพม่านับตั้งแต่ครั้งโบราณ โดยที่เมืองตะนาวศรีเป็นเมืองสำคัญ โดยเฉพาะในสมัยปลายพุทธศตวรรษที่ 20 ได้มีบันทึกจดหมายเหตุของลาโลแบร์ ชาวฝรั่งเศส กล่าวถึงเมืองตะนาวศรีไว้ว่าเมืองตะนาวศรีเป็นเมืองที่ใหญ่มาก และมีผู้คนแน่นหนา และดูจะเป็นเมืองสำคัญมาแต่โบราณเพราะมีกำแพงก่อด้วยอิฐล้อมรอบ

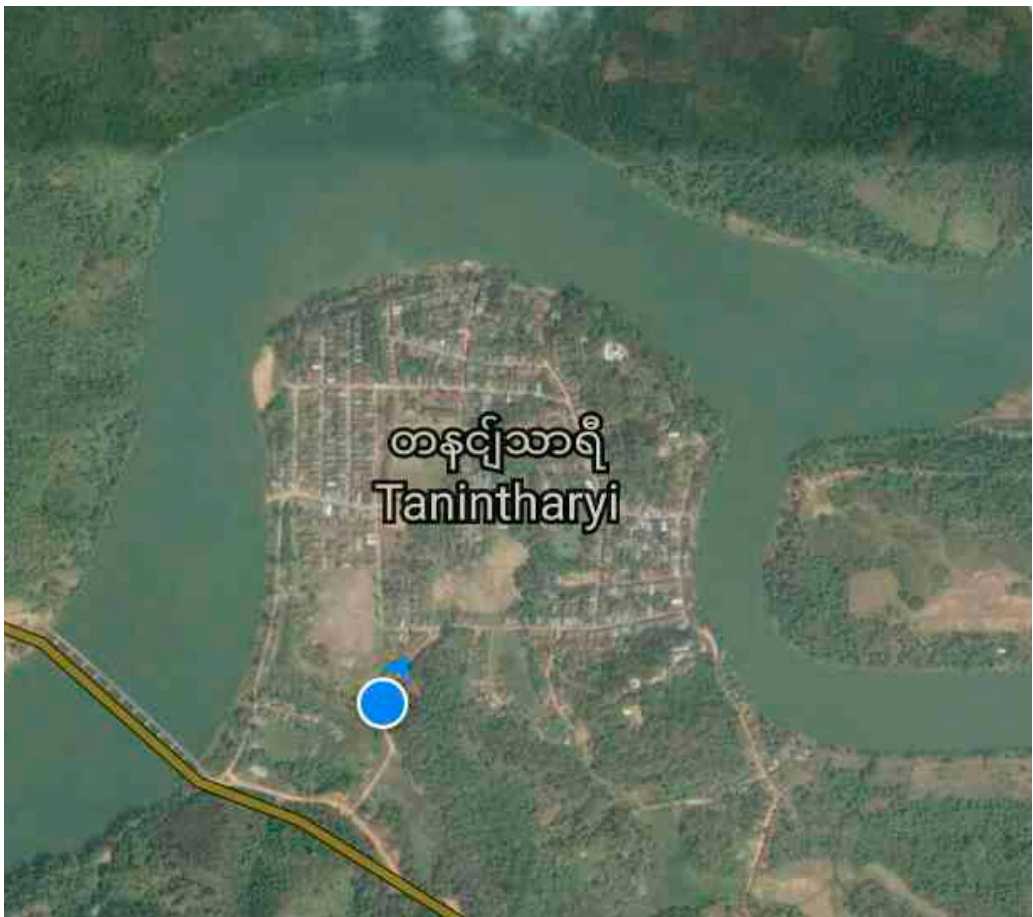

Figure 2 Tanaosri City which is located in Tanintharyi Province Republic of the Union of Myanmar,

Source: Google map [13]

ส่วนเมืองมะริดเป็นเมืองนี้เป็นเมืองท่าขนาดใหญ่ที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งในอ่าวเบงกอล มะริดถือเป็นเมืองท่าที่อยู่ภายใต้การปกครองในเขตของตะนาวศรีมาแต่ครั้งโบราณ เมืองมะริดมีชื่อเรียกเป็นภาษาพม่าว่ามายิก (Myeik) มีลักษณะเป็นเกาะตั้งอยู่บริเวณปากแม่น้ำตะนาวศรี [14] ด้วยภูมิศาสตร์ของเมืองมะริดทำให้เมืองมะริดเป็นเมืองท่าที่เรือสินค้าของเหล่าพ่อค้าที่เดินทางไกลมาจากอินเดียหรือทางด้านฝั่งยุโรปที่เดินทางมุ่งไปยังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สามารถพักจอดเรือสินค้าก่อนจะนำสินค้าเข้าไปยังเมืองตะนาวศรีด้วยความที่เมืองมะริดเป็นเมืองท่านานาชาติที่มีทั้งทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ อีกทั้งยังเป็นสถานที่พักการเดินเรือของเหล่าพ่อค้าด้วย ด้วยเหตุนี้เองชาวต่างชาติที่เข้ามาค้าขายสินค้าเข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นจำนวนมากได้ทำให้เมืองมะริดและเมืองตะนาวศรีมีความเป็นสังคมที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ และขยายตัวเป็นเมืองท่าขนาดใหญ่ของกรุงศรีอยุธยาในเวลาต่อมา [15]

กล่าวโดยสรุปคือ มะริดเป็นเกาะอยู่ในเมืองตะนาวศรี เมืองทั้งสองถือว่าเป็นทางออกทะเลทางด้านตะวันตกที่สำคัญของกรุงศรีอยุธยา สภาพภูมิศาสตร์ของมะริดและตะนาวศรีมีผลต่อการพัฒนาการของเมืองควบคู่

ไปกับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ มะริดและตะนาวศรีจึงมิใช่เพียงแหล่งค้าขายสำคัญในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่ยังเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญทางประวัติศาสตร์ที่จะมีส่วนเกี่ยวข้องกับอาณาจักรในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หลายแห่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมืองท่านานาชาติอย่างอยุธยา เพราะมะริดและตะนาวศรีสามารถติดต่อกับเมืองเบงกอลและเมืองแถบชายฝั่งโครเมนเดลได้อย่างสะดวก [16] ดังนั้น หนึ่งในหลายหัวเมืองที่อยุธยาพยายามจะเข้าครอบครองและครอบครองได้สำเร็จนั้นคือเมืองมะริดและตะนาวศรี จึงทำให้เมืองทั้งสองยิ่งทวีความสำคัญขึ้น เนื่องจากเมืองทั้งสองเป็นเมืองทำการค้าที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของอยุธยา และเป็นประตูการค้าของอยุธยาสู่ตลาดการค้าทางด่านตะวันตก

ดังนั้น งานเขียนในมิตินี้จึงปรากฏอยู่ทั้งในเอกสารชั้นต้นต่าง ๆ ที่ได้กล่าวถึงเมืองตะนาวศรี โดยมีทั้งหลักฐานจากทางด้านฝั่งไทยและเอกสารต่าง ๆ ได้แก่

จดหมายเหตุลาลูแบร์ (Du Royaume de Siam) แปลตามตัวคือ “ว่าด้วยราชอาณาจักรสยาม” เป็นจดหมายเหตุที่กล่าวถึงราชอาณาจักรสยามในปลายรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พ.ศ. 2230 โดยซิมง เดอ ลา ลูแบร์ อัครราชทูตของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 แห่งฝรั่งเศส ซึ่งเข้ามาถวายพระพรราชสาส์น ณ ประเทศสยาม ได้พรรณนาถึงกรุงศรีอยุธยาไว้อย่างกว้างขวาง และกล่าวถึงเมืองตะนาวศรีไว้ว่า “เมืองตะนาวศรีเป็นเมืองที่ใหญ่มาก และมีผู้คนแน่นหนา พิศไรหัดจะเป็นเมืองสำคัญมาแต่ก่อน ๆ เพราะมีกำแพงก่อด้วยอิฐล้อมรอบ” จากบันทึกของลาลูแบร์จะเห็นได้ว่าเมืองตะนาวศรีเป็นเมืองที่มีความสำคัญในด้านการค้าในสมัยปลายพุทธศตวรรษที่ 20 [17]

สำเนาขัตติยสุลย์มาน เป็นบันทึกโดยอับนิ มุฮัมหมัด อิบรอฮีม อาลักษณ์ของคณะราชทูตเปอร์เซียของกษัตริย์สุลย์มานแห่งราชวงศ์เศาะฟะวีเยฮ์ที่เดินทางเข้ามายังกรุงศรีอยุธยาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2228 และเดินทางกลับถึงท่าเรือนี้เมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2231 รวมระยะเวลากว่า 3 ปี หนังสือต้นฉบับเป็นภาษาเปอร์เซียชื่อว่า “สะฟินะ-อิ-สุลย์มาน” ที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับกรุงศรีอยุธยาและบทบาทของชาวเปอร์เซียต่อการเมืองการปกครองกรุงศรีอยุธยา ซึ่งการเข้ามาในครั้งนั้นกล่าวถึงเมืองตะนาวศรีไว้ว่า

“...ตะนาวศรีเป็นเมืองชนบทที่เขียวชอุ่ม มีประชากรราวห้าหรือหกพันครอบครัว ชาวเมืองประกอบด้วยชาวสยาม ชาวอินเดียมุสลิมที่ถือตามสำนักคิด ชาฟีอี และฮะนะฟี รวมทั้งชาวฮินดูและฝรั่ง เนื่องจากเมืองนั้นตั้งอยู่ระหว่างภูเขา ละอองหมอกและฝน ซึ่งตกลงมาบ่อย ๆ ได้สร้างบรรยากาศซึ่งคล้ายคลึงกับยามเช้าที่มีน้ำค้างลง แต่หมอก ยังคงอ้อยอิ่งอยู่ตลอดวัน มุฮัมหมัดขอดิกที่กล่าวถึงมาก่อนแล้วได้ติดตามเรามาที่เมือง ตะนาวศรีและรับหน้าที่ให้ความบันเทิงแก่เราเหมือนแต่ก่อน...” [18]

นอกจากนี้ในเอกสารของดัตช์ยังได้บันทึกความสำคัญของเมืองตะนาวศรีและเมืองมะริดเกี่ยวกับการค้าไว้อีกว่า กล่าวว่า “มีพ่อค้าเมืองดาบูล (Dabul) ในอินเดียตะวันตกนำสินค้าจากชายฝั่งโครเมนเดลเข้ามาขายที่ตะนาวศรี ทั้งยังรับซื้อสินค้าพื้นเมือง ประกอบด้วย กายาน ยางไม้ ถ้วยขาม สินค้าหัตถกรรม ไม้ผาง ไม้ชนิดต่าง ๆ ของสยาม” [19]

นอกจากในเอกสารต่างชาติที่ระบุเรื่องความสำคัญของเมืองตะนาวศรีในมิติเชิงพื้นที่แล้ว ยังมีงานวิจัยที่ศึกษาเมืองตะนาวศรีในมิติเชิงพื้นที่ได้แก่ วรณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา ได้เขียนประวัติของตะนาวศรีโดยอ้างอิงจดหมายเหตุจีนโบราณเรียกว่าเมืองเตียนซุนที่ระบุเอาไว้ว่า “ชาวสยามเป็นผู้สร้างเมืองตะนาวศรีขึ้น

เมื่อ พ.ศ. 1916” [20] นอกจากนี้วรรณูปายังอธิบายความสำคัญของเมืองนี้ว่า เมืองตะนาวศรีในอดีตคือศูนย์กลางทางการค้าที่สำคัญ จึงไม่เป็นการแปลกที่การยึดครองเมืองตะนาวศรีและผลประโยชน์ที่ได้รับจะทำให้ตะนาวศรีกลายเป็นสาเหตุหนึ่งของสงครามไทยกับพม่า นับตั้งแต่ครั้งโบราณเป็นต้นมา โดยที่เมืองตะนาวศรีเป็นเมืองสำคัญ โดยเฉพาะในสมัยปลายพุทธศตวรรษที่ 23

กล่าวได้ว่า การรับรู้ประวัติศาสตร์เมืองตะนาวศรีในมิติเชิงพื้นที่ ส่วนใหญ่จะเป็นเอกสารชั้นต้นต่าง ๆ จากการบันทึกจากต่างชาติที่เข้ามาทำการค้าในสมัยอยุธยา รวมไปถึงการเจริญสัมพันธ์ไมตรีของชาติตะวันตกในขณะนั้น ซึ่งนักบันทึกเหล่านั้นพยายามแสดงให้เห็นถึงความใหญ่โตของเมืองตะนาวศรีในฐานะเมืองท่าตะวันตกที่สามารถรองรับการเข้าของชาวต่างชาติตั้งแต่อินเดีย เปอร์เซีย รวมไปถึงยุโรป

Figure 3 Port et Bourg de Mergui’ BELLIN. Myeik, Myanmar, first published in Paris in 1764, drawn by Bellin, Jacques Nicolas, (1703-1772), quoted

Source: <https://www.historicpictoric.com>. [21]

2.2 การรับรู้ประวัติศาสตร์เมืองตะนาวศรีในมิติการเมือง

นอกจากเอกสารชั้นต้นที่กล่าวถึงเมืองตะนาวศรีและเมืองบิรวารแล้ว ยังมีงานศึกษาเกี่ยวกับเมืองตะนาวศรีและเมืองบิรวารที่มีความเกี่ยวข้องกับเมืองตะนาวศรีในมิติประวัติศาสตร์อยู่หลายงาน ส่วนใหญ่เป็นงานศึกษาโดยใช้เอกสารจะร่วมสมัยงานประวัติศาสตร์ตั้งแต่ก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยาจนถึง

ต้นรัตนโกสินทร์ ได้แก่ ฉำ ทองคำวรรณ นำเสนอหลักฐานเอกสารทางประวัติศาสตร์เรื่อง **ไทยอนุญาตให้พ่อค้าชาวเดนมาร์กเข้ามาค้าขายในประเทศไทยเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม** ซึ่งเอกสารชิ้นนี้ตีพิมพ์ในวารสารศิลปากร ปีที่ 6 เล่ม 7 พ.ศ. 2495 ซึ่งสาระสำคัญของบทความนี้คือ เป็นเอกสารที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อทรงมีพระราชวินิจฉัย ซึ่งเอกสารที่สมเด็จพระยาดำรงฯ ถวายนั้นมีส่วนสำคัญเกี่ยวกับการเข้ามาของพ่อค้าชาวเดนมาร์กเข้ามาค้าขายในอยุธยาที่เมืองตะนาวศรีในสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม

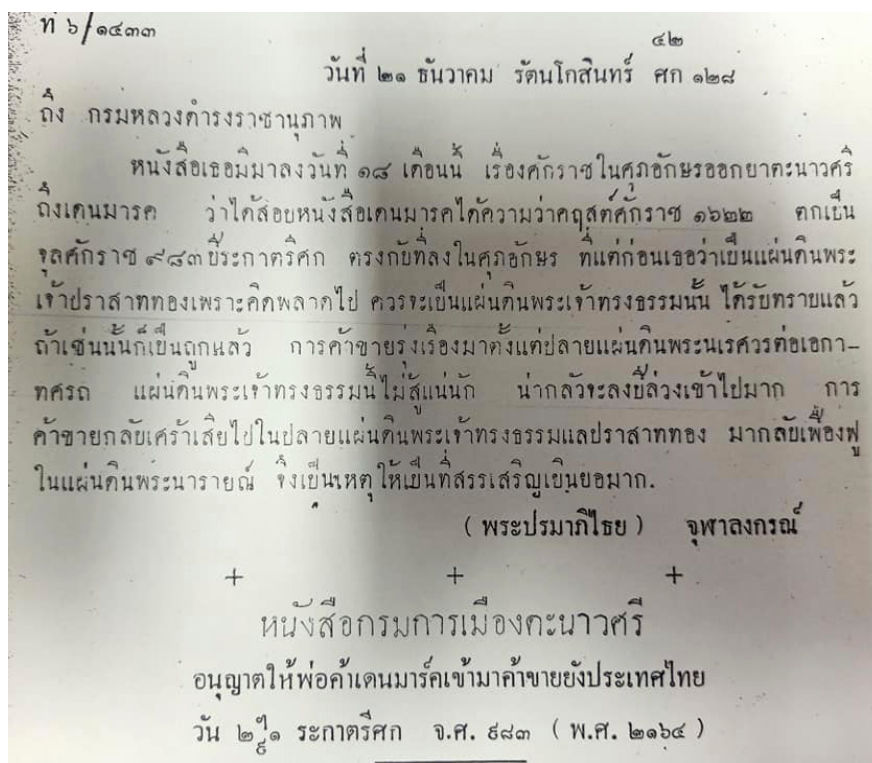

Figure 4 King Chulalongkorn's ruling letter concerning documents relating to Thailand allowing Danish traders to come and trade in Thailand when Ayutthaya was the capital of King Songtham. **Source:** Silpakorn Journal [22]

ซึ่งพระราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีพระราชวินิจฉัยเกี่ยวกับการสอบศักราชของชาวต่างชาติต่าง ๆ ที่เข้ามาทำการค้าในกรุงศรีอยุธยาโดยเฉพาะเมืองตะนาวศรีจากพระราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของเมืองตะนาวศรีที่มีความสำคัญทางการเมืองระหว่างประเทศในสมัยอยุธยา และเป็นที่ยอมรับมาตลอดตั้งแต่ในกลุ่มของชนชั้นปกครองไทย [23]

นอกจากที่ยังมีงานวิจัย และบทความวิชาการที่เกี่ยวกับเมืองตะนาวศรีในลักษณะที่เป็นประวัติศาสตร์การเมืองซึ่งมีงาน เขียนต่าง ๆ ดังนี้

สุนทร ชุตินทรานนท์ (พ.ศ.2541) ได้เขียนบทความเรื่อง Mergui and Tenasserim as Leading Port Cities in the Context of Autonomous History เสนอในหนังสือ **Port Cities and Trade in Western Southeast Asia** เมื่อ พ.ศ. 2541 โดยได้อธิบายถึงมะริดและตะนาวศรีว่าเป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์ของตนเอง (Autonomous History) ว่า ส่วนใหญ่แล้วนักประวัติศาสตร์ผู้ศึกษาเรื่องนี้กลับไม่ได้ทำให้มุมมองต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ของเมืองแต่ละเมืองต่างจากแนวคิดการศึกษาประวัติศาสตร์ตามศูนย์กลางอำนาจ (Centralist Historical Ideology) สุนทรใช้หลักฐานประกอบมุมมองต่าง ๆ เช่น พัฒนาการของมะริดและตะนาวศรี อีกทั้งยังใช้หลักฐานจากฝั่งพม่าในการสืบทอดเรื่องราวของแคว้นตะนาวศรีและมะริดว่าเคยมีอาณาจักรและประวัติศาสตร์เป็นของตนเอง [24]

พลับพลึง มูลศิลป์ (พ.ศ.2545) ได้เขียนบทความวิชาการเรื่อง อยู่ยงกับเบนมาร์ก: เรื่องราวที่เมืองตะนาวศรี เขียนในหนังสือ **ภูมิปัญญาไทยไปเบนมาร์ก** โดยเสนอสาระสำคัญเกี่ยวกับการเข้ามาทำการค้าของเบนมาร์กที่เมืองตะนาวศรีโดยอาศัยเครือข่ายของฮอลันดาที่เข้ามาทำการค้ากับกรุงศรีอยุธยาในครั้งนั้น [25]

งานศึกษาของวศิน ปัญญาธรรมา (พ.ศ. 2539) ที่ได้ศึกษาเรื่องเมืองมะริดและตะนาวศรีในราชอาณาจักรอยุธยาเมืองท่าและศูนย์กลางทางการค้าระหว่าง พ.ศ. 2127 – 2231 ผ่านเอกสาร**สัมมนาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือตอนล่าง** เผยแพร่เมื่อ พ.ศ. 2539 โดยผู้เขียนอธิบายที่มา พัฒนาการภายในเมืองมะริดและตะนาวศรีตั้งแต่ พ.ศ. 2127 - 2231 ในฐานะเป็นเมืองท่าทางตะวันตกของอยุธยา ส่งผลประโยชน์ทางการค้าให้กับชาวต่างชาติที่เดินทางเข้ามาทำการค้าในกรุงศรีอยุธยา [26]

นอกจากนี้ ยังมีงานวิจัยทางประวัติศาสตร์ที่ทำการศึกษากับเมืองตะนาวศรีและเมืองบิรวาร โดยตรงได้แก่ งานของ วรพจน์ วิเศษศิริ ศึกษาเรื่อง ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างอยุธยากับเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรี พ.ศ. 2133–2310 เป็นงานปริญาานิพนธ์ระดับปริญญาโท สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้ศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างอยุธยากับเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรี พ.ศ. 2133–2310 โดยอธิบายว่า เมืองตะนาวศรีและเมืองบิรวารมีความสัมพันธ์ทางการค้ากับรัฐโบราณในแถบพื้นที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาตั้งแต่ก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยา เมืองทั้งสองตั้งอยู่ชายฝั่งทะเลด้านตะวันตกของสยาม ต่อมาเมืองทั้งสองตกอยู่ภายใต้การควบคุมของกรุงศรีอยุธยา และมีความสำคัญมากขึ้นในฐานะเมืองท่าของกรุงศรีอยุธยาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 21 ความสำคัญทางการค้าทำให้หัวเมืองท่าอย่างมะริดและตะนาวศรีกลายเป็นชนวนสงครามระหว่างอยุธยากับพม่าหลายครั้ง จนมาถึงในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชขึ้นครองราชย์ พ.ศ. 2133 การค้าทางทะเลด้านตะวันตกของมหาสมุทรอินเดียโดยเฉพาะเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรีได้รับการฟื้นฟูอีกครั้งและมีการค้าขายกับชาวต่างชาติที่เดินทางมาจากมหาสมุทรอินเดียแต่อย่างใดก็ตาม ในสมัยราชวงศ์บ้านพลูหลวง (พ.ศ. 2231-2310) ความสัมพันธ์ทางการค้าของเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรีที่มีต่ออยุธยาเริ่มซบเซาลง เนื่องด้วยปัจจัยหลายด้าน ส่งผลให้เมืองมะริดและเมืองตะนาวศรีถูกลดบทบาทความสำคัญต่ออยุธยาลงไปจนกระทั่งถึง พ.ศ. 2310 ความสัมพันธ์ของเมืองท่าทั้งสองที่มีต่ออยุธยาจึงสิ้นสุดลง [27]

ดังนั้น หากวิเคราะห์ในมิติเชิงการเมือง งานเขียนส่วนใหญ่เป็นหนังสือ งานวิจัย และบทความวิชาการ ซึ่งงานส่วนใหญ่พยายามนำเสนอบทบาททางการเมืองของราชสำนักอยุธยาที่พยายามควบคุมเมืองท่าการค้าอย่างเมืองตะนาวศรี รวมไปถึงการป้องกันพื้นที่เมืองตะนาวศรีจากเข้ามาจากชาติตะวันตกที่พยายามเข้ามามีอิทธิพลในเมืองตะนาวศรีเพื่อควบคุมพื้นที่เป็นรัฐทางการค้า จนสุดท้ายอยุธยาก็สามารถขับไล่ชาติตะวันตกได้สำเร็จ

2.3 การรับรู้เรื่องเมืองตะนาวศรีในมิติวรรณกรรม

มีตำนานเล่าขานกันของคนในท้องถิ่นรวมไปถึงการรับรู้ที่มาของชื่อเมืองตะนาวศรีมากมาย เช่น ในงานเขียนของ Kyan Din. ได้ให้ความหมายของที่มาของชื่อตะนาวศรีเอาไว้ว่า “ตะนาวศรี” (Tenasserim) หรือ thanatari น่าจะมีที่มาจากสองคำคือ Tanah กับ Sri ซึ่งทั้งสองคำเป็นคำในภาษามลายู โดยรวมแล้วตะนาวศรีจึงมีความหมายว่า ดินแดน (Tanah) แห่งความสวยงามบริบูรณ์ โดยที่ดินแดนดังกล่าวเป็นที่อยู่ของคนหลากหลายเชื้อชาติ ไม่ว่าจะเป็นมอญ กะเหรี่ยง ที่มีทั้งกะเหรี่ยงแดง กะเหรี่ยงขาว ชนเผ่าน้อยใหญ่ เช่น พะโอ หรือแม้แต่ชาวสยามและชาวมอญ

แต่อย่างไรก็ตาม คนไทยที่อยู่ในอาศัยในพื้นที่ของตะนาวศรีและการรับรู้ของคนท้องถิ่นได้เล่าขานตำนานเกี่ยวกับการสร้างเมือง โดยคำว่า “ตะนาวศรี” สันนิษฐานว่า น่าจะมาจากชื่อเก่าของเมืองชื่อว่า เมืองตะนาว (Tanao) ซึ่งคำว่า “ตะนาว” น่าจะเพี้ยนมาจากคำว่า “นาคนาว” หมายถึงตัวพญานาคในภาษามอญโบราณ เมืองตะนาวศรีมีตำนานที่เล่ากันในท้องถิ่นของคนตะนาวศรีเกี่ยวกับการสร้างเมืองที่มีความเกี่ยวข้องกับชื่อเมืองอยู่ว่า

“พระเจ้าเปี้ยวลัทธิกะเปะ (เกียรติ โกรธจนทั้งส อรหันต์ คักติ) แห่งเมืองเกาะปี ต้องการสร้างเมืองใหม่ จึงปรึกษากับพญานาคมณี เอิริกะ สหายผู้เป็นใหญ่ในแม่น้ำ ตะนาวศรี พญานาครับปากจะสร้างเมืองให้ที่ ออง ตาวระ ซึ่งอยู่ริมแม่น้ำตะนาวศรีไปทาง เมืองทวาย แต่มีข้อตกลงกันว่าระหว่าง ที่สร้างเมือง ห้ามสตรีเข้ามาในบริเวณ พื้นที่นี้โดยเด็ดขาด ในระหว่างที่กำลังสร้างเมือง อองตาวระอยู่นั้น เสียงร่ำลือถึงความงดงามของเมืองไปเข้าหูผีเสื้อองค์หนึ่งของพระเจ้าเปี้ยวลัทธิกะเปะ นางเกิดความปรารถนาจะไปชมเมือง จึงอ้อนวอนขอติดตามไปด้วย พระเจ้าเปี้ยวลัทธิกะเปะทนอ้อนวอนไม่ได้ จึงลอบพานางลงเรือพระที่นั่งที่มีม่านกันเข้าไปที่เมืองด้วย เมื่อไปถึงหน้าเมือง มเหสีได้แหวกม่านออกเพื่อจะชมเมือง จังหวะนั้นพญานาคกำลังยกก้อนหินใส่ลง ขึ้นจากแม่น้ำพอดี นางตกใจ กรีดร้อง เสียงดังและเป็นลมสลบไป พญานาค ได้อินเสียงสตรีจึงเข้ามาดู เมื่อเห็นว่า พระเจ้าเปี้ยวลัทธิกะเปะผิดสัญญาที่ให้ไว้ จึงต่อว่าอย่างรุนแรง พระเจ้าเปี้ยวลัทธิกะเปะไม่เคยมีผู้ใดกล้าตำหนิมาก่อน โกรธจนตั้งสติไม่ได้ จึงแทงพญานาค ด้วยตรีศูลจนถึงแก่ชีวิต ก่อนตายพญานาคได้ต่อว่า กษัตริย์ว่าเป็นผู้ไม่รักษาสัญญา ทั้งยัง มีความผิดอุกฉกรรจ์ที่ทำร้ายสหาย จึงสาปว่าต่อแต่นี้ไป เมืองนี้อย่าได้มีกษัตริย์ถึงจะมีกษัตริย์มา อยู่ที่นี่ก็จะมี ความเจริญรุ่งเรือง จากนั้นได้ขอให้นาง ศพตนใส่เรือลอยไป หากเรือไปขึ้นฝั่งที่ใด ก็ให้ตั้งเมืองใหม่ ณ สถานที่นั้น พระเจ้าเปี้ยวลัทธิกะเปะได้จัดขบวนเรืออย่างยิ่งใหญ่แห่ศพพญานาค ล่องมาตามแม่น้ำตะนาวศรี เมื่อใกล้ถึงเมืองตะนาวศรีในปัจจุบัน เรือได้เสียไปติดฝั่งที่ย่านหนึ่ง จึงเรียกย่านนั้นว่า เขาพญานาค (นากากะเตา) แต่กระแสน้ำพัดแรงมาก เรือจึงหลุดจากท่าไปติด ฝั่งตรงหน้าเมืองตะนาวศรีปัจจุบัน ซึ่ง เป็นที่ตั้ง เจดีย์ยะฮตเซน จึงได้ตั้งเมือง ขึ้นตรงบริเวณนั้น เป็น เมืองตะนาวศรี สืบมา กษัตริย์และมเหสีลำนึกผิด จึง ได้ไปสร้างเจดีย์ ที่เขาพญานาคถวายแด่ พญานาค เจดีย์นี้มีชื่อว่า เจดีย์นากากะเตา และยังได้สร้างเหรียญกษาปณ์ ของเมืองเป็นรูปพญานาคด้วยเพื่อระลึก ถึงพญานาคมณีเออิริกะ” [28]

เนื้อหาดังกล่าวจึงแสดงให้เห็นว่า ตะนาวศรีเป็นชื่อเรียกเมืองตามตำนานที่เกี่ยวกับความเชื่อเรื่อง พญานาค ซึ่งเป็นความเชื่อที่เป็นวัฒนธรรมร่วมของคนในท้องถิ่นเขตเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สุกัญญา สุจนายา (พ.ศ.2562) ได้เขียนงานชื่อว่า *มณีเอยคิยะ : ตำนานพญานาคแห่งเมืองตะนาวศรี* ได้วิเคราะห์เกี่ยวกับตำนาน พญานาคที่เมืองตะนาวศรีรวมไปถึงเรื่องตำนานพญานาคในเมียนมาว่า พญานาคเป็นความเชื่อท้องถิ่นของคน ชาวเมียนมา ที่เป็นหัวหน้าของชนพื้นเมือง ดั้งเดิมในท้องถิ่น เมื่อชนกลุ่มใหม่เดินทางเข้ามา เริ่มแรกอาจมีการ ต่อสู้กัน เพื่อป้องกันการรุกรานของคนต่างถิ่น หรืออาจใช้สันติวิธีด้วยการแต่งงานกับ ชนพื้นเมืองหรือหัวหน้าเผ่า ที่เป็นหญิง และเรื่องลักษณะกล่าวนี้มักพบในตำนานและพงศาวดารหลายที่ ดังเช่น เรื่องพราหมณ์โกณฑัญญะ จากอินเดียกับนางพญาหลิวเหย่ ต้นเค้าเรื่องตำนานพระทอง-นางนาคของจามและเขมร ทายาทที่เกิดขึ้นหรือ พวกลูกผสมเหล่านี้จะเป็นชนชั้นปกครอง หากวิเคราะห์ตำนานดังกล่าวจะเห็นได้ว่า เมืองตะนาวศรีและพื้นที่ อาณาบริเวณรอบข้างที่ใกล้กับเมืองส่วนใหญ่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำตะนาวศรีมีอาณาเขตติดต่อกับหลากหลายคือ ทางเหนือติดต่อกับอาณาเขตของดินแดนมอญ ทางใต้ติดกับแม่น้ำกระและเกาะสอง ทางตะวันตกติดทะเล อันดามัน และทางตะวันออกมีอาณาเขตติดต่อกับสยาม พื้นที่ดังกล่าวนี้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการนับถือ พญานาคในแนวคิดของศาสนาพุทธที่เผยแพร่ไปในพื้นที่แถบนี้

นอกจากเอกสารความสำคัญของเมืองตะนาวศรีในมิติตำนาน ยังมีวรรณคดีสำคัญในสมัยอยุธยา อย่างเรื่องขุนช้างขุนแผน ที่ให้ภาพสะท้อนความสำคัญของเมืองตะนาวศรีในมิติการค้า โดยในเรื่องกล่าวว่า ขุนแผนได้มาสืบทอก ซึ่งเล่าถึงครั้งที่หลวงทรงพลกับพังพาน ผู้เป็นขุนนางในกรมพระอัครราช หรือกรมม้านั้น เดินทางไปคัดเลือกม้าเทศหรือม้าที่มาจากอินเดีย โดยขุนนางทั้งสองได้รับพระบรมราชโองการให้ไปรอรับม้า ซึ่งหลวงศรีวรราชขุนนางมุสลิมในกรมท่าพาเดินทางไปจัดซื้อม้ามาจากเมืองเทศแล้วเลวเรือมาที่มฤท (มะริด) เสด็จตอนนี้มีเนื้อความว่า

กล่าวถึงหลวงทรงพลกับพังพาน
ไปตั้งอยู่มฤทเป็นครั้งปี
ด้วยหลวงศรีวรราชไปซื้อม้า
ต้องรออยู่จนฤดูลมแล่นใบ
หลวงศรีได้ม้ามามอบให้
อืเหลือเมืองมฤทพลอยติดยา
มีลูกตัวหนึ่งชื่อสีหมอก
ร้ายกาจนักหนานยันดาตา
มาถึงสิงขรพ่วนพักหยุด
กรมการกุยปราณส่งเนื่องมา
เลี้ยงม้าอยู่ศาลาบ้านแดงแฉ
สีหมอกลองเชิงเรึงฤทธิ์

พระโองการตรัสใช้ไปตะนาวศรี
กับไพร่สามสิบสี่ที่ตามไป
ถึงเมืองเทศยังข้าหามาไม
เรือที่ไปเมืองเทศจึงกลับมา
ทั้งม้าเทศม้าไทยหกสิบห้า
ผัวมันทำนว่าเป็นม้าน้ำ
มันออกวันเสาร์ขึ้นเก้าค่ำ
เห็นม้าหลวงข้ามน้ำก็ตามมา
ปล่อยม้าอูตลุดให้กินหญ้า
ผ่านฉะอาถึงท่าเพชรบุรี
บันไดอิฐติดแค่ศรีศรี
เข้ากัดพัดชัยเอาม้าเทศ [29]

จากบทเสภาดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า เมืองตะนาวศรีถือเป็นเมืองในหนึ่งเส้นทางการค้าสำคัญทาง ตะวันตกของราชอาณาจักรอยุธยาโดยเฉพาะเส้นทางการค้าม้าซึ่งเป็นหนึ่งในสัตว์พาหนะสำคัญทั้งการขนส่ง และการทำสงครามกับอาณาจักรรอบข้าง ดังนั้น บทเสภาที่กล่าวมาข้างต้นได้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของ

เมืองตะนาวศรีในฐานะเมืองสำคัญทางเศรษฐกิจและการขนส่งสินค้าทั้งสินค้าส่งออกของอาณาจักรและการนำเข้าสินค้าจากต่างประเทศในสมัยอยุธยา

ดังนั้นหากกล่าวเรื่องเกี่ยวกับเมืองตะนาวศรีในมิติวรรณกรรม งานเขียนในมิตินี้มีสองชั้นได้แก่ ด้านการสร้างเมืองเมืองตะนาวศรีที่มีการเชื่อมโยงความเชื่อของท้องถิ่นโดยเฉพาะตำนานที่เกี่ยวกับ “นาค” ในความเชื่อของคนที่มีวิถีชีวิตอยู่ริมน้ำและการเชื่อมโยงเกี่ยวศาสนาพุทธที่เข้ามามีอิทธิพลในบริเวณพื้นที่ตะนาวศรี ส่วนวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน สะท้อนภาพสังคมการเมือง และการค้าของอยุธยาได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะเรื่องการค้า จะเห็นได้ว่าอยุธยาให้ความสำคัญกับเมืองตะนาวศรีว่าเป็นหัวเมืองสำคัญที่ทำการค้ากับชาติตะวันตก ส่งผลให้อยุธยาเป็นศูนย์กลางทางการค้าในขณะนั้น

สรุป

จากการศึกษาในเรื่องการรับรู้เรื่องเมืองตะนาวศรีในประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยเกี่ยวกับสมัยอยุธยา โดยศึกษาจาก เอกสารร่วมชั้นต้นต่าง ๆ รวมไปถึงงานศึกษาที่เป็น หนังสือ งานวิจัย และบทความวิชาการ ซึ่งผลการศึกษาพบว่าการรับรู้เรื่องเมืองตะนาวศรีที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์สมัยอยุธยา สามารถแบ่งได้ทั้ง 3 มิติ คือ เรื่องมิติความสำคัญเชิงพื้นที่ มิติทางการเมืองและมิติวรรณกรรม จะเห็นได้ว่าการรับรู้เรื่องเมืองตะนาวศรีที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์สมัยอยุธยา ส่วนใหญ่เป็นงานศึกษาที่มีการวิเคราะห์ให้เห็นประเด็นความสำคัญของเมืองตะนาวศรี ในฐานะการเป็นเมืองท่าที่สำคัญของอาณาจักรอยุธยาในการทำการค้าทางด้านฝั่งตะวันตก ในการกระจายสินค้าจากอยุธยาไปพื้นที่ต่าง ๆ ได้แก่ อินเดีย เปอร์เซียรวมถึงยุโรป ดังเห็นจากนโยบายต่าง ๆ ของอยุธยากับเมืองเมืองตะนาวศรีรวมถึงเมืองต่าง ๆ รอบข้าง นอกจากการรับรู้เรื่องเมืองตะนาวศรีในเรื่องการค้าแล้ว ยังมีการรับรู้ในมิติของตำนานและวรรณกรรม ที่สะท้อนให้เห็นคติความเชื่อดั้งเดิมของคนในพื้นที่เมืองตะนาวศรี ตลอดจนภาพแสดงให้เห็นสะท้อนถึงความสัมพันธ์ของคนในสังคมไทยสมัยอยุธยาที่ให้ความสำคัญเมืองตะนาวศรีกับเมืองตะนาวศรีในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของเมืองอยุธยา

References

- [1] Wikipedia. (July 2015). where Tanintharyi Province is located in the southernmost area of the Republic of the Union of Myanmar. https://en.wikipedia.org/wiki/Tanintharyi_Region
- [2] Senakham, T. (2007). *Thai diaspora and the limitations of knowledge on state-nation in Thai society*. Doctorate of Political Science Thesis, Faculty of Political Science, Thammasat University, Bangkok (In Thai)
- [3] Reed, A. (2005). *Southeast Asia in the Age of Commerce, 1450-1680, volume 2, expansion and crises*. Translated by Pongsri Lekhawattana. Chiang Mai: Silver Mall. (In Thai)
- [4] Wisetsiri, W. (2016). *The Ayutthaya Kingdom trading relationship with Mergui – Tenasserim from 1590 – 1767*. M.A. Thesis (History), Bangkok: Graduate School. Srinakharinwirot University. (In Thai)
- [5] Sararat, T. (2014). “Ubon Ratchathani in Thai historiography during 1934 - 1987. history journal 2014.1-24 (In Thai).

- [6] Wisetsiri, W. (2016). *The Ayutthaya Kingdom Trading Relationship with Mergui – Tenasserim from 1590 –1767*. Graduate School. Srinakharinwirot University. (In Thai)
- [7] The Institute of Asian Studies (IAS). (1998). *Port cities and trade In Western Southeast Asia*. The Institute of Asian Studies (IAS), Chulalongkorn University. (In Thai)
- [8] Surakiat, P. (2010). *Myanmar-Siamyuth*. Bangkok. Matichon. (In Thai)
- [9] Fine Arts Department. (1970). *The Annals of the National Library of Thailand Vol. 12*. Progress. 88 - 89. (In Thai)
- [10] Fine Arts Department. (1970). *The Annals of the National Library of Thailand Vol. 12*. Progress. 280. (In Thai)
- [11] Chularat, J. (2001). The role of Indo-Iranian Muslims in foreign trade in the late Ayutthaya period. *World history*. 7(2), 71 (In Thai)
- [12] Royal Institute. (2010). *Three seals law : Phra Made Convex*. Royal Institute.198 - 199 (In Thai)
- [13] Google map. (2022). Tanaosri City which is located in Tanintharyi Province Republic of the Union of Myanmar, <https://shorturl.asia/C20OV>.
- [14] Royal Institute. (2010). *Three Seals Law : Phra Made Convex*. Bangkok. Royal Institute. 204 (In Thai)
- [15] Niphatsukkit, W. (2005). *Group of people related to trade in Ayutthaya society. 2129-1867*. Graduate School Chulalongkorn University. (In Thai)
- [16] Louber, S.d.l. (2014). *Archives of La Loubert. Kingdom of Siam*. (In Thai)
- [17] Cultural Center of the Embassy of the Islamic Republic of Iran of Thailand. (2003). *Iran-Thai relations in history and culture*. Cultural Center of the Embassy of the Islamic Republic of Iran of Thailand. (In Thai)
- [18] Royal Institute. (2010). *Three Seals Law : Phra Made Convex*. Bangkok. Royal Institute. (In Thai)
- [19] Fine Arts Department. (1970). Documents of Helonda in the Ayutthaya period, 2151-1620 and 1624-1642 (1608-1620 and 1624-1642) . Progress. 50-60. (In Thai)
- [20] Thongkhamwan, C. (1952). *Thai story allowing Danish merchants to come to trade in Thailand when Ayutthaya was the capital of King Songtham*. Silpakorn Journal. 6(7), 94 - 105(In Thai)
- [21] Jacques Nicolas, B. (1764). Port et Bourg de Mergui’ BELLIN. Myeik, Myanmar, <https://www.historicpictoric.com>
- [22] Thongkhamwan, C. (1952). *Thai story allowing Danish merchants to come to trade in Thailand when Ayutthaya was the capital of King Songtham*. Silpakorn Journal. 6(7), 94 - 105 (In Thai)

- [23] Thongkhamwan, C. (1952). *Thai story allowing Danish merchants to come to trade in Thailand when Ayutthaya was the capital of King Songtham*. *Silpakorn Journal*. 6(7), 94 - 105 (In Thai)
- [24] The Institute of Asian Studies (IAS). (1998). Port cities and trade In Western Southeast Asia. The Institute of Asian Studies (IAS), Chulalongkorn University. (In Thai)
- [25] Kongchana, P. (2002). *Thai wisdom to Denmark*. Bangkok: Srinakharinwirot University. *Institute of Asia-Pacific Studies*. 20 – 35 (In Thai)
- [26] Chantarojane, K. (1996). *Seminar document on local history in the lower northern region*. Phitsanulok : Department of History Faculty of Humanities and Social Sciences Naresuan University. Naresuan University. Phitsanulok. (In Thai)
- [27] Wisetsiri, W. (2016). *The Ayutthaya Kingdom trading telationship with Mergui – Tenasserim from 1590 – 1767*. M.A. Thesis (History), Bangkok: Graduate School. Srinakharinwirot University. (In Thai)
- [28] Pimthong, N. (2019). The City Pillar of Tanaosri: Evidence of stories and legends. *Muangboran journal*, 45(4), 43. (In Thai)
- [29] Fine Arts Department. (1962). *Khun Chang Khun Phaen : Phra Nakhon Chamber of Commerce* : Teachers Council of Thailand Trade Organization. Bangkok. Royal Institute. (In Thai)